

837) ile tanınmış diğer bazı şahısların rivayetlerini esas almış, şehrin topografik yapısıyla ilgili bilgileri ise kendisi eklemiştir. Eser daha çok dedesinin rivayetlerine dayandığı için Ahmed b. Muhammed bir bakıma asıl müellif kabul edilebilir. *Ahbârü Mekke*'nin Ezrakî'nin kaleminden çıkan aslı bir risâleden ibaret olup daha sonra yapılan ilâvelerle hacimli bir kitap halini almıştır. Esere Ebû Muhammed İshak b. Ahmed el-Huzâî (ö. 308/921), başta Kâbe'nin 281-284 (894-897) yılları arasındaki tamiri olmak üzere birçok ilâveler yapmış, Muhammed b. Nâfi' el-Huzâî de (ö. 350/961'den sonra) Bâbü İbrâhim el-Hayyât ve Dârünnedve hakkında birer hâşiyeye yazmıştır.

Ahbârü Mekke siyasi ve içtimai bir tarih olmaktan çok, şehrin yerleşim planı ve topografik yapısı, özellikle Kâbe hakkında geniş bilgi veren bir eserdir. Ezrakî Mekke'deki binaların kitâbelerini en doğru şekilde nakletmek suretiyle eserine büyük bir değer kazandırmıştır. Diğer kaynaklarda bulunmayan bazı orijinal bilgileri ihtiva eden kitap, daha sonraki yıllarda Mekke tarihi hakkında yazılan eserlere birinci derecede kaynak olmuştur. *Ahbârü Mekke*'de ele alınan konuların büyük bir kısmı İslâm öncesi Mekke tarihi ve Kâbe'ye dairdir; geri kalanı Mekke'deki diğer makamlar ve Hz. Peygamber hakkındadır. Eserdeki ana başlıkların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir: Kâbe'nin isimleri, Kâbe hakkında nâzil olan âyetler, Kâbe'nin Mekkeliler ve Hz. Âdem tarafından inşası, Âdem'den Nûh tufanına kadar Kâbe, Hz. İbrâhim'in Kâbe'yi yeniden inşası, Amâlika ve Cürhümîler'in Kâbe'yi inşası, Kâbe ve civarına yerleştirilen putlar, Fil Vak'ası, Kureys'in Kâbe'yi inşası, Câhiliye devrinde hac, Abdullah b. Zübeyr ve Haccâc tarafından Kâbe'de yapılan onarımlar, Kâbe'nin örtüsü, Hacerülesved, Kâbe'nin şekli, yapısı ve ebadı, makâm-ı İbrâhim ve fazileti, zenzem kuyusu ve tarihçesi, Safâ ile Merve, Mescid-i Harâm'a tarih boyunca yapılan ilâveler, Harem ve sınırları, *mîkât** yerleri, Mekke ve civarındaki tarihî yerler ve eserler.

Ahbârü Mekke'yi Sa'deddin b. Ömer el-İsferâînî *Zübdetü'l-a'mâl* ve *hülâsatü'l-ef'âl* adıyla, Yahyâ b. Muhammed el-Kirmânî de *Muhtaşaru Târihi Mekketi'l-müşerrefe* adıyla özetlemişlerdir (yazmaları için bk. Sezgin, GAS, I, 344). Abdülmelik b. Ahmed el-Ermânî ise

eseri *Nazmu Târihi Mekke li'l-Ezrakî* adıyla manzum olarak yazmıştır. Ancak bu kitap zamanımıza ulaşmamıştır. F. Wüstenfeld, Avrupa kütüphanelerindeki üç nüshasına dayanarak eseri Almanca bir önsözle birlikte *Die Geschichte und Beschreibung der Stadt Mekka von al-Azraqi* adıyla 1858 yılında Leipzig'de neşretmiş, eser aynı yıl Göttingen'de de yayımlanmıştır. Rüşdî Sâlih Melhas da Medine'deki iki nüshayla (el-Mektebetü'l-Mahmüdiyye, Tarih, nr. 53, 96) Kahire (Dârü'l-kütüb) nüshasından istinsah edilmiş olan Şeyh Abdüsettar ed-Dihlevî'nin kütüphanesindeki özel nüshayı esas alarak metnin tenkitli neşrini yapmış (Mekke 1352), eser daha sonra bu neşri esas alınarak Beyrut'ta ofset olarak basılmıştır (1964, 1979). *Ahbârü Mekke*'nin Mehmed Âşık Hafî tarafından yapılan muhtasar bir tercümesi vardır (Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 1217). Eser ayrıca Yunus Vehbi Yavuz tarafından bazı ilâvelerle *Kâbe ve Mekke Tarihi* adıyla tercüme edilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1974).

BİBLİYOGRAFYA :

Rüşdî Sâlih, *Ahbârü Mekke* [Ezrakî], Beyrut 1399/1979, Mukaddime, s. 8-29; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 124-125; *Keşfü'z-zunûn*, I, 306; Brockelmann, *GAL*, I, 143; *Suppl.*, I, 209; Sezgin, *GAS*, I, 257, 339, 343, 344; Serkis, *Mu'cem*, I, 429; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 43, 126, 164, 480; André Ferré, "Les sources du Kitâb al-masâlik wa-l-mamâlik d'Abû 'Ubayd al-Bakrî", *IBLA*, XLIX/158 (1986), s. 191; "Ezrakî", *IA*, IV, 442-443; J. W. Fück, "al-Azraqî", *El²* (İng.), I, 826-827.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AHBÂRÜ'L-KUDÂT

(اخبار القضاة)

Muhammed b. Halef Vekî'in
(ö. 306/918)

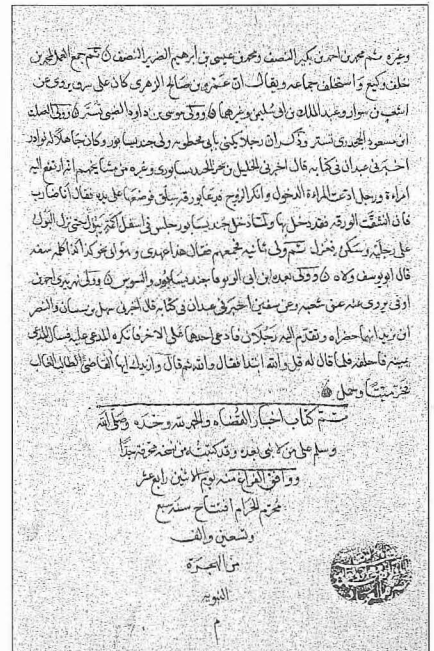
hicrî üçüncü yüzyılın sonuna kadar
muhtelif bölgelerde görev yapmış
kadınların biyografisine dair eseri.

Kitabın adı bazı kaynaklarda *Ahbârü'l-kuḍât* ve *tevârihuḥüm* (bk. Safedî, III, 44; Ziriklî, VI, 347-348) ve *Kitâbü Ahbâri'l-kuḍât ve târihihim ve aḥkâmihim* (bk. İbnü'n-Nedîm, s. 127; İbnü'l-Kiftî, III, 124; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 225) şeklinde geçmektedir. Bağdatlı İsmâil Paşa, eserin adını *Gurerü'l-aḥbâr fi aḥbârî'l-kuḍât ve târihihim ve aḥkâmihim* (bk. *Hediyetü'l-ârifin*, II, 25)

olarak zikretmekte ise de muhtemelen bu isim, onun Vekî'e ait iki eseri bir tek eser zannetmesinden doğmuştur. Zira bazı kaynaklarda Vekî'in bu eserinden başka *Kitâbü'l-Gurer* (bk. Safedî, III, 44) veya *el-Gurer mine'l-aḥbâr* (bk. Sezgin, *GAS*, I, 376) adlarıyla anılan bir eserin den daha bahsedilmektedir.

Ahbârü'l-kuḍât, Hz. Peygamber döneminde kadılık yapan Ali b. Ebû Tâlib ve Muâz b. Cebel'den başlayarak tarih sırasına göre Medine, Mekke, Tâif, Basra, Küfe, Şam, Bağdat, Musul gibi şehirlerle Mısır, Filistin, Afrika, Endülüs, Yemen gibi bölgelerde kadılık yapan kişileri konu alan bir eserdir. Kitapta söz konusu kadınların hayatı, ilmi şahsiyetleri, göreve tayin ve azilleri, ayrıca verdikleri hükümler ve ichtihadları ele alınmakta ve tenkitçi bir gözle incelenmektedir. Kitabın giriş bölümünde kadılık müessesesi ve kadında bulunması gereken vasıflar incelenmekte, daha sonra rüşvet kavramı üzerinde durulmaktadır. Sahasındaki ilk kaynaklardan biri olan eser, sadece belli bir şehir veya bölgenin kadınlarına hasredilmemesi bakımından, Kindî'nin *Ahbârü kuḍâtü Mısır* ve Zehebî'nin *Ahbârü kuḍâtü Dimaşk* adlı eserlerinden farklı bir özellik taşımaktadır. *Ahbârü'l-kuḍât*'ın en önemli özelliklerinden biri de Vekî'in ele aldığı

Ahbârü'l-kuḍât'ın son sayfası
(Murat Molla Ktp., nr. 1079, vr. 291*)

kadınların sadece hayatları ve ilmî-kazâî şahsiyetlerini anlatmakla yetinmeyip verdikleri hükümlerden geniş ölçüde nakiller yapmış olmasıdır. Zira İslâm hukukunun teşekkülünde, Hulefâ-yi Râşidîn dönemi başta olmak üzere, ilk devir hukuk tatbikatının önemli bir yeri vardır. İşte eserde ilk üç asır kadınlarının verdikleri hükümlerden örnekler nakledilerek o devrin hukuk tatbikatı, İslâm hukukunun gelişme seyri, geçirdiği değişiklikler ve bunların sebepleri anlatılmaktadır. Kitap söz konusu dönemlerin siyasî hayatını aksettirmesi bakımından da değerli bir kaynaktır. Kendisi de kadı, aynı zamanda bir edebiyatçı olan Vekî, eserinde şair kadınların bazı şiirlerine de yer vermiş, İsfahânî *Kitâbü'l-Eğâni*'sinde bu şiirlerden faydalanmıştır. Bu niteliklerinden dolayı *Aḥbârü'l-kuḍât*, sadece hukukçuların değil, tarihçi ve edebiyatçıların da başvurduğu önemli bir eserdir.

Kitabın bilinen iki yazma nüshası Süleymaniye (Turhan Sultan, nr. 223) ve Murad Molla (nr. 1079) kütüphanelerinde bulunmaktadır (bk. Sezgin, GAS, I, 376). Bunlardan Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshayı Abdülaziz el-Merâgî üç cilt halinde neşretmiştir (Kahire 1947-1950).

BİBLİYOGRAFYA :

Vekî, *Aḥbârü'l-kuḍât* (nşr. Abdülaziz el-Merâgî), Kahire 1947-50, I-III; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 127; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1369-93/1950-73, III, 124; Safedî, *el-Vâfi*, III, 44; *Hedîyyetü'l-ârifin*, II, 25; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 225; Sezgin, GAS, I, 376; Ziriklî, *el-A'âm*, Kahire 1373-78/1954-59, VI, 347-348.

FAHRETTİN ATAR

AHBÂRÜ'r-RUSÛL ve'l-MÛLÛK

(bk. TÂRİHU'l-ÜMEM ve'l-MÛLÛK).

AHBÂRÜ's-SİN ve'l-HİND

(أخبار الصين والهند)

Süleyman et-Tâcir ve Ebû Zeyd es-Sirâfî adlı iki müslüman seyyah tarafından milâdî IX. yüzyıl ortalarında kaleme alındığı kabul edilen bir seyahatnâme.

Bazı müslüman seyyahların Çin, Hindistan, Horasan ve Arabistan'ın güney kıyıları ile Zengibar ve diğer bazı ülkelere yaptıkları seyahatlerin anlatıldığı, iki bölümden oluşan bu eserin orijinal adı ve müellifleri hakkında yeterli bilgi

bulunmamaktadır. *Aḥbârü's-Şin ve'l-Hind* başlığı ise eserin muhtevasını yansıtmaya sebebiyle sonradan kullanılmaya başlanmıştır. Eser, Marco Polo'nun *il Millione*'sinden önce yazılmış olması bakımından, kendi türünün en önemli örneklerinden biri sayılır (bk. G. Sarton, I, 621).

Eserin 237'de (851) kaleme alınan birinci bölümünde, Süleyman et-Tâcir adındaki bir seyyahın Uzakdoğu'daki gezileri anlatılır. Çin'i ve Hint Okyanusu sahil bölgesinin büyük bir kısmını tanıtan ilk Arapça kaynak olan bu bölümün yazarı hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Quatrémère, eserin bu kısmının Mes'ûdî'ye ait olabileceğini belirtirken J. T. Reinaud, Süleyman et-Tâcir'e ait olduğu kanaatini benimsemiş, G. Ferrand ve Minorsky de aynı görüşü paylaşmışlardır. H. Yule ve P. Pelliot ise Süleyman et-Tâcir'in sadece eserin müellifine bilgi veren kişi olabileceğine dikkat çekmişlerdir (bk. Ch. Pellat, *El² Suppl.* (Fr.), I, 56). Eserin ikinci bölümü diğerinden yaklaşık yetmiş yıl sonra, Süleyman et-Tâcir'in naklettiklerini tamamlamak gayesiyle, müslüman seyyahların gezi notlarından faydalanılarak Ebû Zeyd es-Sirâfî tarafından yazılmıştır. Bu bölümde, 870'te Çin sarayını ziyaret eden İbn Vehb'in seyahatinden de bahsedilmektedir (bk. G. Sarton, I, 571).

Birçok yazar doğrudan ve dolaylı olarak bu kitaptan faydalanmıştır. Nitekim Birünî *Nübez fî Aḥbâri's-Şin ve'l-Hind* adlı eserinde, *Kitâbü Aḥbâri's-Şin*'den faydalandığını ifade etmektedir. Mes'ûdî de Ebû Zeyd es-Sirâfî'yle Basra'da bizzat görüşüp kendisinden bilgi aldığını söylemektedir (bk. *Mürûcû'z-zeheb*, I, 145).

Eserin ilk Fransızca tercümesi Eusèbe Renaudot tarafından yapılmıştır (Paris 1718). Tercümesinde esas aldığı orijinal nüshadan hiç bahsetmeyen Renaudot'tan sonra Deguignes adlı bir Fransız araştırmacı *Aḥbârü's-Şin ve'l-Hind*'in Bibliothèque Royale'de (nr. 597) bir nüshasını bulmuş ve 1764, 1788 yıllarında konu ile ilgili olarak iki makale neşretmiştir. Eserin bu nüshası halen Bibliothèque Nationale'dedir (nr. 2281). *Aḥbârü's-Şin ve'l-Hind*'in ilk metin neşrini Langlès yapmıştır (Paris 1811). Bazı bio-bibliyografik kaynaklarda Langlès'nin bu neşrinin başlığı yanlış olarak *Silsiletü't-tevârih* şeklinde geçmektedir (bk. Serkis, I, 1042). J. T. Reinaud da eserin Fransızca şerhli bir tercümesini yapmış ve buna

geniş bir mukaddime ekleyerek iki cilt halinde yayımlamıştır (Paris 1845). Gabriel Ferrand tarafından yapılan bir başka Fransızca tercüme, mütercimin yirmi iki sayfalık bir giriş yazısıyla birlikte yayımlanmıştır (Paris 1922). Bu tercüme Fuat Sezgin'in organize ettiği *Études sur la géographie arabo-islamique* serisi içinde (II, 453-597) tıpkıbasım şeklinde neşredilmiştir (Frankfurt 1986). Eserin J. Sauvaget tarafından yapılmış, birinci bölümünün açıklamalı bir Fransızca tercümesinin de yer aldığı bir neşri daha bulunmaktadır (Paris 1948).

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1367/1948 — Beyrut 1384-85/1964-65, I, 145; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), III, 294; Serkis, *Mu'cem*, I, 1042; G. Sarton, *Introduction*, London 1962, I, 571-572, 621; Andre Miquel, *Le Géographie du monde musulmane*, Paris 1973, II, 112-126; J. Fillozat — Jean Sauvaget, "Aḥbâr aş-Şin wa'l-Hind", *JA*, CCXXXVII (1949), s. 370-371; Ch. Pellat, "Aḥbâr al-Şin wa'l-Hind", *El² Suppl.* (Fr.), I, 56-57.

OSMAN CILACI

el-AHBÂRÜ't-TIVÂL

(الأخبار الطوال)

Ebû Hanîfe ed-Dineverî'nin (ö. 282/895) tarihî olayları, daha çok İran'ı ilgilendiren yönleriyle naklettği eseri.

Eser, olayları ele alış tarzı bakımından üç bölüme ayrılabilir. Birinci bölüm Hz. Âdem'den başlayarak ondan sonra gelen peygamberleri, bedevî Araplar'ın tarihini, Âd ve Semûd gibi kavimleri, Habeş, Fars ve Yemen meliklerini, Hz. Dâvûd, Belkıs, Hz. Süleyman ve İsrâiloğulları'nın tarihini ihtiva eder. Olayları tarihî sıraya bakmaksızın genel hatlarıyla ele alan Dineverî'nin asıl gayesi, Acemler'in tarihîyle onlara komşu kavimler arasında münasebet kurmaktır. Bir Fars (İran) tarihi olan ikinci bölümde İskender'in doğu ve batıdaki fetihleri, İran meliklerinin tarihi, ülkenin sosyal, siyasî, iktisadî ve dinî hayatı, Sâsânîler ve onların Bizans ve Güney Arabistan'la münasebetleri, Lahmîler ve Mazdek hareketi hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Bu bölüm, Taberî'nin *Târih*'indeki benzer bilgileri bir zeyil şeklinde tamamlaması açısından son derece önemlidir. Üçüncü bölümde ise İran'ı ilgilendirdiği ölçüde İslâm tarihine temas edilmektedir. Meselâ eserde Hz.